

Шановні пацієнти!

Ви тримає в руках видання «Юридичного путівника для пацієнтів» – результат клопіткої та плідної праці членів нашої Асоціації, - який має єдину мету: допомогти кожному з вас краще орієнтуватися у вирі складних юридичних питань, які виникають на шляху тих, хто бажає оформити інвалідність та користуватися наданими державою привілеями.

У цьому виданні ми насамперед намагалися поєднати інформативність, практичність та доступність матеріалу, тому здебільшого уникали формального цитування закону, за можливості вдаючись до коротких коментарів та реальних прикладів.

Символічно, що підготовка цього юридичного видання у часі співпала з реформуванням, як медичної, так і пенсійної системи нашої держави. Ми фактично стоїмо на порозі нових, доленосних змін, з пересторогою очікуючи на наслідки кардинального реформаторства. У цьому контексті хочеться зробити наголос на тому, що доля нашого суспільства залежить від кожного з нас інколи більше, ніж нам здається на перший погляд. Сприйняття проблем нашого суспільства лише крізь призму наших власних – це наче зачаровані кола, кожне з яких породжує нову та нову проблему, якій не видно ні кінця, ні краю...Позиція байдужості та жорстокості по відношенню до таких самих (але зі своїми, притаманними їм проблемами) людей тягне за собою зустрічну байдужість та жорстокість всього нашого суспільства, яке в свою чергу повністю не здатне простягнути нам руку допомоги у скруті. Тому не поспішаймо ділити людей на «повноцінних» та «інвалідів»! Адже ніхто з нас не знає по який бік цієї «штучної стигми» опиниться завтра.

З повагою та підтримкою,

«Асоціація інвалідів та пацієнтів
з хронічними лімофпроліферативними захворюваннями»

Член Асоціації, магістр права адвокат Маріам Михайленко.

Вступ.

Шановні пацієнти!

Люди з інвалідністю становлять найбільш вразливу категорію нашого суспільства. Щодня стикаючись з безліччю проблем соціально-економічного і побутового характеру, вони потерпають від дискримінації та порушення їх елементарних прав. Однією з причин такої трагічної ситуації є їх юридична необізнаність, незнання своїх прав і гарантій та правового механізму їх захисту.

«Юридичний путівник», який ви тримаєте в руках, було створено за сприяння Всеукраїнської громадської організації «Асоціація допомоги інвалідам та пацієнтам з хронічними лімфопроліферативними захворюваннями».

Путівник становить собою короткий огляд законодавства відповідно до переліку нормативно-правових актів, наданих на початку видання.

Створений з метою полегшення сприйняття цілої низки законів, юридичний путівник для пацієнтів містить структуровану та систематизовану інформацію щодо актуальних проблем, з якими стикаються особи з інвалідністю та особи, бажаючи її отримати. Також у ньому ви знайдете: визначені законодавством строки інвалідності; основні критерії та порядок встановлення інвалідності; перелік основних пільг, передбачених для осіб з інвалідністю; розмір та підстави призначення соціальних виплат у зв'язку з інвалідністю.

Путівник розкриє читачу визначене законом поняття «реабілітації особи з інвалідністю» та надасть вичерпний перелік видів реабілітаційних заходів для цієї категорії осіб. Також проінформує вас щодо можливості отримання компенсації за самостійно сплачені реабілітаційні послуги, за умов, визначених Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю».

На завершення у ньому представлені: основні новели законодавства, а також відповіді на найбільш поширені запитання пацієнтів.

Маємо надію, що цей путівник стане вам у нагоді та допоможе у вирішенні проблемних юридичних питань.

Перелік використаних нормативно-правових актів:

1. Інструкція «Про встановлення груп інвалідності», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 року №561, зареєстрована в міністерстві юстиції України 14 листопада 2011 року за №1295/20033 (в редакції від 05.09.2011 року).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року №1317 «Питання медико-соціальної експертизи» (в ред.. від 06.09.2016 року), до якої додаються:
  - a. Положення про медико-соціальну експертизу;
  - b. Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.
3. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» №876-XII (876-12) від 21.03.1991 року (в ред. від 07.05.2017 року).
4. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» №2961-IV від 06.10.2005 року (в ред..від 07.08.2017 року).
5. «Порядок надання особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю і дітям віком до двох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, реабілітаційних послуг», затверджений постановою Кабінету міністрів України від 31 січня 2007 року №80 (в ред. від 23.07.2016 року).
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року №1058-IV (в ред.. від 03.10.2017 року).
7. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 року №1727-IV (в ред. від 11.10.2017 року).
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсії» від 03.10.2017 року №2148-VII , що набув чинності 11.10.2017 року.
9. Порівняльний аналіз Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року №1058-IV в редакції від 03.10.2017 року із попередньою редакцією від 06.02.2017 року.

Особою з інвалідністю вважається людина зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими

дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до потреби в соціальній допомозі та захисті.

Інвалідність як міра втрати здоров'я *визначається шляхом експертного обстеження* в органах медико-соціальної експертизи охорони здоров'я України (МСЕК).

Залежно від ступеня втрати здоров'я інвалідність **поділяється на три групи: 1А, 1Б, 2 і 3.**

МСЕК у своїй діяльності керується **Інструкцією «Про встановлення груп інвалідності»**, затвердженою **наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 року №561** та **Постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року №1317 «Питання медико-соціальної експертизи»**.

У відповідності до Інструкції «Про встановлення груп інвалідності», медико-соціальна експертиза проводиться після повного медичного обстеження, здійснення необхідних досліджень, оцінювання соціальних потреб людини з інвалідністю, визначення клініко-функціонального діагнозу, професійного, трудового прогнозу, одержання результатів відповідного лікування, реабілітації за наявності даних, що підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності.

Вищевказана Інструкція також регулює питання щодо:

- класифікації основних видів порушення функцій основних критеріїв життєдіяльності та ступеня їх вираженості, що слугує підставою для встановлення інвалідності;
- переліку захворювань, дефектів, необоротних морфологічних станів, порушень функцій органів та систем, при яких група інвалідності встановлюється безстроково.

Постанова Кабінету міністрів України від 3 грудня 2009 року №1317 (із останніми змінами від 31.08.2016 року) «Питання медико-соціальної експертизи», до якої додаються **Положення про медико-соціальну експертизу та Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності**, охоплюють найбільш широке коло організаційно-правових питань діяльності МСЕК.

Так, безпосередньо **Положенням про медико-соціальну експертизу** визначено:

1. процедуру проведення такої експертизи хворим, що досягли повноліття, потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, інвалідам;
2. організацію і склад МСЕК;
3. права і обов'язки МСЕК;
4. порядок огляду (повторний огляд) осіб, що звертаються для отримання статусу особи «з інвалідністю».

Порядок та умови встановлення інвалідності, підстави оскарження рішення МСЕК, її компетенція, можливість заочного проведення експертизи

та інші важливі питання урегульовано **Положенням про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.**

У відповідності до ч.2. п.4 вищевказаного Положення основною умовою звернення особи до МСЕК є **наявність стійкого чи необоротного характеру захворювання**, а також у разі безперервної тимчасової непрацездатності не пізніше ніж через чотири місяці з дня її настання чи у зв'язку з одним і тим самим захворюванням протягом п'яти місяців з перервою за останніх 12 місяців, а у разі захворювання на туберкульоз - протягом 10 місяців з дня настання непрацездатності.

Положенням про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності визначено наступний порядок встановлення інвалідності:

- **направляє на МСЕК лікарська консультативна комісія лікувального профілактичного закладу охорони здоров'я;**

- **огляд проводиться за місцем проживання**, у т.ч. за місцем проживання у стаціонарних установах для громадян похилого віку та інвалідів, закладах соціального захисту для бездомних тощо.

Порядок огляду тимчасово непрацездатної особи визначений п.7 цього Положення.

Днем встановлення інвалідності вважається день подачі документів до МСЕК. Інвалідність встановлюється до першого числа місяця, що настає за місяцем, на який призначено повторний огляд.

У разі встановлення інвалідності і ступеня втрати здоров'я, комісія розробляє відповідний план індивідуальної реабілітації особи з інвалідністю, визначаючи при цьому обсяги та види реабілітаційних заходів;

Рішення МСЕК може бути оскаржено до МОЗ або безпосередньо до суду у порядку, передбаченому п.24 та п.25 цього Положення.

Положенням чітко визначено підстави та умови, за яких можливий **заочний огляд МСЕК** (ч.2 п.5), а також умови за яких такий огляд проводиться **лише очно** (ч.3 та п.5 Положення).

Строки встановлення інвалідності:

Інвалідність може встановлюватися на визначений законом строк та без зазначення строку. У першому випадку повторний огляд інвалідів проводиться раз на 1-3 роки.

Зі строком переогляду (один раз на 1-3 роки) отримують інвалідність особи з нестійкими оборотними змінами та порушеннями функцій організму. Такі особи проходять переогляд по закінченню строку інвалідності з метою визначення ефективності реабілітаційних заходів, ступеня здоров'я та соціальної адаптації.

Безстроково отримують інвалідність особи у разі:

- наявності вроджених вад розумового чи фізичного розвитку, анатомічних дефектів; стійких необоротних морфологічних змін та розладу функцій органів і систем організму*; неефективності реабілітаційних заходів; неможливості відновлення соціальної адаптації; несприятливого прогнозу відновлення працездатності

з урахуванням реальних соціально-економічних обставин у місці проживання інваліда;

- особам з інвалідністю, у яких строк перегляду настає після досягнення пенсійного віку.

Для осіб, що отримали інвалідність без зазначення строку переогляду повторний огляд може проводитися лише у наступних випадках:

- за заявою самого інваліда або інших заінтересованих осіб;
- у разі настання змін у стані здоров'я або працездатності;
- за рішенням суду.

Критерії встановлення групи інвалідності:

П. 26 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності визначено наступні критерії, якими керується МСЕК при встановленні особі тієї чи іншої групи інвалідності:

- ✚ ступінь та обсяг втрати здоров'я;
- ✚ потреба в постійному сторонньому догляді, допомозі або нагляді.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 року покликаний сприяти соціальній захищеності осіб з інвалідністю; гарантуванню їм рівних прав з усіма іншими громадянами України задля участі в усіх сферах життя; створенню усіх необхідних умов, що дали б їм можливість реалізувати свій потенціал та вести повноцінний спосіб життя, враховуючи їх потреби та можливості.

Між тим більшість норм цього закону залишаються суто декларативними, тобто не мають свого практичного застосування, і більшість людей з інвалідністю живуть на мізерну пенсію, гостро відчують нестачу необхідних медикаментів, повністю дезадаптовані у нашому соціумі, та страждають від дискримінації і жорстокого, ганебного ставлення оточуючих.

Вищезазначений нормативний акт надає *наступні пільги особам з інвалідністю.*

1. У разі складення вступних іспитів (вступних випробувань з позитивним результатом до вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації зараховуються поза конкурсом діти з інвалідністю та особи з інвалідністю першої і другої груп, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю, до професійно-технічних навчальних закладів – діти з інвалідністю
*Перелік стійких необоротних морфологічних змін та розладу органів функцій та систем див. розділ III Інструкції про встановлення груп інвалідності, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 14 листопада 2011 року за №1295/20033.

та особи з інвалідністю, яким не протипоказане навчання за

- обраною професією (спеціальністю) та спеціалізацією (ч.2 ст. 29 Закону).
2. Особи з інвалідністю першої та другої груп мають право на позачергове і пільгове встановлення квартирних телефонів за рахунок видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів і враховуються під час визначення міжбюджетних трансферів ч. ст.35 Закону).
  3. Особи з інвалідністю, які отримують пенсію, що не перевищує мінімального розміру пенсії, або державну соціальну допомогу, призначену замість пенсії, діти з інвалідністю мають право на безоплатне придбання лікарських засобів за рецептом лікаря у разі амбулаторного лікування (ч.4 ст. 38 Закону).
  4. Особи з інвалідністю першої і другої груп мають право при амбулаторному лікуванні на придбання лікарських засобів за рецептами лікарів з оплатою 50 відсотків їх вартості (ч.5 ст. 38 Закону).
  5. Особи з інвалідністю та діти з інвалідністю за наявності медичних показань мають право на безплатне забезпечення санаторно-курортними путівками (ч.6 ст. 38 Закону).
  6. Особи з інвалідністю першої та другої груп мають право на позачергове обслуговування в касах міського та міжміського транспорту, а також на підприємствах усіх форм власності та підпорядкування, які надають будь-які послуги населенню. (ч.7 ст.38).
  7. Особи з інвалідністю I та II груп, діти з інвалідністю та особи, які супроводжують осіб з інвалідністю I групи або дітей з інвалідністю (не більше однієї особи, яка супроводжує особу з інвалідністю I групи або дитину з інвалідністю), мають право на безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім таксі) за наявності посвідчення чи довідки про інвалідність, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду – також електронного квитка, який видається на безоплатній основі (ч.1 ст. 38-1 Закону).
  8. Особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та особи, які супроводжують осіб з інвалідністю першої групи або дітей з інвалідністю (не більше однієї особи, яка супроводжує особу з інвалідністю або дитину з інвалідністю), мають право на 50-відсоткову знижку вартості проїзду на внутрішніх лініях (маршрутах) повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту у період з 1 жовтня по 15 травня (ч.2 ст. 38-1 Закону).

Фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, в тому числі Фонду соціального захисту інвалідів,

місцевих бюджетів, а також органами місцевого самоврядування за рахунок місцевих програм соціального захисту окремих категорій населення.

Підприємства, установи та організації, фізичні особи, які використовують найману працю зобов'язані створювати робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю з урахуванням індивідуальних програм реабілітації та звітувати про створення таких місць Фонду соціального захисту інвалідів.

Підприємства, установи та організації, у т.ч. підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, фізичні особи, які використовують найману працю, де середньооблікова чисельність працюючих осіб з інвалідністю менша, ніж встановлено нормативом, щороку сплачують відповідним відділенням фонду соціально-захисту інвалідів адміністративно-господарські санкції, визначені законом.

Для реалізації права на вищу освіту та професійно-технічну освіту особам з інвалідністю вищі навчальні заклади та професійно-технічні заклади створюють необхідні умови для здобуття відповідної освіти.

Спеціальні умови для здобуття вищої освіти за державним замовленням надаються:

- особам з інвалідністю, які неспроможні відвідувати навчальний заклад (за рекомендацією органів охорони здоров'я та соціального захисту населення);
- особам, у яких є захворювання, зазначені у Переліку захворювань та патологічних станів, що можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання;
- особам з інвалідністю I, II групи і дітям з інвалідністю віком до 18 років, яким не протипоказане навчання за обраною професією.

За інших рівних умов переважне право на зарахування до професійно-технічних навчальних закладів мають особи з інвалідністю та діти з малозабезпечених сімей, у яких:

- обидва батьки є особами з інвалідністю;
- один з батьків є особою з інвалідністю, а інший помер;
- одинока матір є особою з інвалідністю;
- батько є особою з інвалідністю та виховує дитину без матері.

Пільги особам з інвалідністю надаються **на підставі посвідчення, яке підтверджує відповідний статус, пенсійного посвідчення чи посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги** відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу».

Особам з інвалідністю, які не мають права на пенсію чи соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», **пільги надаються на підставі довідки**, що безоплатно видається структурними підрозділами соціального захисту населення

районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчими органами міських рад за місцем проживання.

Реабілітація осіб з інвалідністю.

Реабілітація є надзвичайно важливим, кінцевим етапом будь-якого серйозного лікування, що спрямований на відновлення функцій та систем організму, які постраждали внаслідок такого лікування, а також на подальшу якомога ефективнішу адаптацію особи в соціумі та (за можливості) повернення особи до звичного ритму життя.

Звичайно, питання розробки реабілітаційних програм та їх впровадження має бути прерогативою держави, яка відповідно до закону, бере на себе обов'язок по створенню матеріально-технічних та соціально-економічних умов задля забезпечення ефективності реабілітаційних заходів. Однак, недостатнє фінансування, відсутність централізованого банку даних людей з обмеженими можливостями та їх потреб, призвело до того, що у багатьох регіонах України відсутні Ради у справах інвалідів при обласних державних адміністраціях, а в тих регіонах, де вони створені, їх робота носить суто формальний характер.

Між тим, статтею 10 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06.10.2005 року окреслено чіткий перелік повноважень центральних органів виконавчої влади, які беруть участь у здійсненні державної політики у сфері реабілітації осіб з інвалідністю, а статтею 11 цього Закону – повноважень місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері реабілітації.

Таким чином, ми стикаємося з ситуацією, коли законодавством передбачено створення необхідних реабілітаційних установ та закладений механізм впровадження ними відповідних програм, надано їм необхідне коло повноважень, але насправді такі реабілітаційні установи або відсутні зовсім, або їх діяльність суто формальна.

Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначено основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків хвороби, що призвела до інвалідності, систему підтримання осіб з інвалідністю фізичного, психічного та соціального благополуччя.

Згідно з цим нормативним актом, під поняттям «реабілітація осіб з інвалідністю» слід розуміти ***систему заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції у суспільстві.***

Залежно від індивідуальних потреб осіб з інвалідністю, Законом передбачено наступні види реабілітації:

- Медична реабілітація
- Фізична реабілітація
- Психологічна реабілітація
- Соціальна реабілітація

- Професійна реабілітація
- Трудова реабілітація
- Фізкультурно-спортивна реабілітація

Порядок та умови отримання реабілітаційних послуг визначено статтею 32 Закону, відповідно до якого для отримання реабілітаційних послуг особа з інвалідністю або її законний представник має звернутися із письмовою заявою до місцевої державної адміністрації за місцем проживання. Підставою для такого звернення слугує висновок МСЕК щодо необхідності проходження реабілітації.

Обсяг та види реабілітаційних заходів визначаються індивідуальною програмою реабілітації особи з інвалідністю.

Індивідуальна програма відповідно до Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю.

Для повнолітніх осіб з інвалідністю таку програму розробляє МСЕК, для дітей з інвалідів – лікарсько-консультативна комісія лікувально-профілактичного закладу (ст. 23 Закону).

Державна типова програма реабілітації осіб з інвалідністю і порядок її реалізації погоджується з Радою у справах інвалідів при Кабінеті Міністрів України.

Обсяг заходів, передбачених індивідуальною програмою особи з інвалідністю або дитини з інвалідністю, не може бути менший, ніж передбачено Державною типовою програмою реабілітації особи з інвалідністю.

Законом передбачено можливість **отримання грошових компенсацій** при реалізації індивідуальних програм реабілітації осіб з інвалідністю (ст. 27 Закону) у випадку, якщо особа з інвалідністю або законний представник дитини з інвалідністю **за власний рахунок придбав або оплатив реабілітаційну послугу або засіб**, за наявності наступних умов у сукупності:

1. Якщо вказана послуга або засіб реабілітації передбачений індивідуальною програмою особи з інвалідністю і Державною типовою програмою реабілітації осіб з інвалідністю.
2. Надання такої послуги або засобу реабілітації передбачено безкоштовно.
3. На даний момент надання такої послуги безкоштовно не вбачається можливим.

При дотриманні усіх вищеперерахованих умов, зазначені компенсації призначають та виплачують місцеві державні адміністрації.

У порядку, передбаченому статтею 29 Закону, **грошова компенсація замість санаторно-курортної путівки та компенсація вартості самостійного санаторно-курортного лікування** виплачується особам з інвалідністю, законним представникам дітей з інвалідністю на підставі медичних рекомендацій, відповідно до законодавства, що визначає їх право на безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

Розмір та порядок виплати такої компенсації визначається Кабінетом міністрів України.

Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року регламентує порядок призначення та виплати пенсій (у т. ч. пенсій по інвалідності), надання соціальних послуг із коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених цим законом.

У розділі IV цього Закону розглянуто наступні актуальні питання:

А. Умови призначення пенсії по інвалідності та порядок визначення її розміру:

Загальною умовою призначення пенсії по інвалідності є наявність страхового стажу, передбаченого ст.32 Закону.

Розмір пенсії для осіб з інвалідністю I, II та III груп визначається на підставі ч. 1 ст. 33 Закону, а обчислюється відповідно до статей 27, 28 Закону в наступних розмірах:

I група – 100 % пенсії за віком;

II група – 90 % пенсії за віком;

III група – 50 % пенсії за віком.

Б. Розмір страхового стажу, необхідний для призначення пенсії по інвалідності.

Розмір страхового стажу, необхідний для призначення пенсії по інвалідності, особам, **яким інвалідність встановлена до досягнення ними пенсійного віку**, визначається у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 32 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» та варіюється в залежності від віку особи з інвалідністю та групи інвалідності.

Розмір страхового стажу для осіб, **яким встановлено інвалідність після досягнення ними пенсійного віку (60 років)**, визначається абзацом першим ч.1 ст. 26 Закону і становить: не менше 15 років по 31 грудня 2017 року.

Починаючи з 1 січня 2018 року, розмір необхідного страхового стажу для призначення пенсії за віком визначається на підставі абзацу другого, третього ч.1 ст. 26 коментованого Закону.

Відповідно до абз.2 ч.1 ст. 24 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» до страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності, крім наявного страхового стажу також на загальних підставах зараховується відповідно період із дня встановлення інвалідності до досягнення віку, передбаченого ч.1 ст. 26 Закону.

В. Умови встановлення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком:

Окремі категорії осіб з інвалідністю, визначені ч.2 ст. 33 Закону, **мають право за їх вибором отримувати пенсію в розмірі пенсії по інвалідності або в розмірі пенсії за віком** (за умов, передбачених ч.2 ст.33 цього Закону).

Група інвалідності	*Умови встановлення пенсії в розмірі пенсії за віком
--------------------	--

непрацюючі особи з інвалідністю II групи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ за умови встановлення інвалідності до певного (визначеного Законом) строку вперше; ✓ за наявності страхового стажу, визначеного абз.2 ч.2 ст.33 Закону.
непрацюючі особи з інвалідністю II та III групи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ за умови визнання особою з інвалідністю після досягнення загальноновстановленого пенсійного віку; ✓ за наявності страхового стажу для жінок 30 років, чоловіків – 35 років у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

*Для отримання непрацюючими особами з інвалідністю II та III груп пенсії у розмірі пенсії за віком, **необхідним є дотримання обох умов** у їх сукупності, викладених у таблиці.

У разі наявності відповідного страхового стажу, після огляду МСЕК всі необхідні документи для нарахування пенсії у зв'язку з інвалідністю направляються до територіального відділу Управління пенсійного фонду за місцем реєстрації особи (прописки), а **за його відсутності** – до територіального відділу Управління праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації.

І якщо у першому випадку *пенсія* для особи з інвалідністю буде нараховуватися на підставі та у порядку, передбаченому Законом України **«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року**, то в останньому – *соціальна допомога* відповідно до норм Закону України **«Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 року**.

Відповідно до закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 року призначаються наступні види державної соціальної допомоги:

- державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію;
- державна соціальна допомога особам з інвалідністю;
- державна соціальна допомога на догляд.

Розмір державної допомоги особам з інвалідністю за умовами ст.6 Закону встановлюється **виходячи з розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність:**

- для осіб з інвалідністю I групи – 100 % ;
- II групи – 80 % ;

III групи – 60 %.

Державна соціальна допомога особам, які не мають право на пенсію та інвалідам, і державна соціальна допомога на догляд призначаються **довічно** особам, які досягли пенсійного віку, а **особам з інвалідністю - на весь час інвалідності** встановленої органами медико-соціальної експертизи.

У разі зміни групи інвалідності допомога в новому розмірі призначається інваліду:

- з дня зміни групи інвалідності, **якщо така зміна приводить до збільшення розміру,**
- з місяця, наступного за тим, у якому встановлена група інвалідності, **- при зменшенні розміру допомоги.**

Якщо особа, яка не має право на пенсію, якій була призначена соціальна допомога або державна соціальна допомога на догляд, визнана особою з інвалідністю, **виплата допомоги** здійснюється в новому розмірі з дня встановлення їй інвалідності.

Новини законодавства:

У зв'язку з впровадженням пенсійної реформи в Україні, до пенсійного законодавства було внесено низку змін, серед яких доцільно було б виділити зміни, що безпосередньо впливають на розмір та порядок обчислення пенсій по інвалідності, та інші суттєві зміни, які прямо чи опосередковано стосуються осіб з інвалідністю.

Так, разом з прийняттям Закону від 03.10.2017 року №2148-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсії», який набув чинності 11.10.2017 року, внесено ряд наступних змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування України», які передбачають:

- осучаснення розміру пенсії за минулі роки, з урахуванням показника середньої заробітної плати за 2014 рік, 2015 та 2016 роки;
- виплату пенсії працюючим пенсіонерам у повному обсязі;
- замість підвищення пенсійного віку – зростання вимог до страхового стажу;
- зміну порядку визначення мінімального розміру пенсії за віком;
- зміну порядку індексації та перерахунку пенсії;
- запровадження нового порядку обчислення розміру та здійснення пенсійних виплат для окремих категорій громадян;
- проведення з 1 жовтня 2017 року перерахунку пенсій, надбавок та інших виплат з урахуванням збільшення розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб на 79 гривень.

Згідно з п. 3 «Прикінцевих та перехідних положень» вищезгаданого Закону розмір державної соціальної допомоги для осіб з інвалідністю, які отримують таку допомогу на підставі Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію, та інвалідам», перераховується з 1 жовтня, та визначається, виходячи з розміру прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, що втратили працездатність станом на 1 грудня 2017 року відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік», збільшеного на 79 грн.

Пенсії та державна соціальна допомога особам з інвалідністю, та особам, які не мають право на пенсію, перерахована з 1 жовтня 2017 року, **не може бути меншою за розмір прожиткового мінімуму, встановленого станом на 1 грудня 2017 року**, а у разі збільшення розміру з 1 грудня 2017 року – **не меншому, ніж установлений законом** (п.4 Прикінцевих та перехідних положень Закону).

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» від 19.12.2017 року №2249-VIII термін «інвалід» у всіх чинних нормативно-правових актах змінено на «особа з інвалідністю», «дитина-інвалід» - «дитина з інвалідністю», «діти війни, які є інвалідами» – «діти війни, які є особами з інвалідністю».

Така зміна законодавчої термінології - це не просто формальне наближення нашого законодавства до європейських стандартів та реалізація положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Це перш за все суттєвий крок на шляху до гуманізації нашого суспільства та подолання власних стереотипів. Кожен з нас повинен пам'ятати, що за кожним словом «інвалід» стоїть перш за все - «особа» з такими ж правами та обов'язками; «особистість» з нерозкритим потенціалом; та, зрештою, звичайна «людина», яка потребує уваги, підтримки та співчуття кожного з нас...

Поширені запитання від пацієнтів та відповіді:

1. Як мені можна зберегти інвалідність, якщо я вже у стані ремісії? Чи мають право онкопацієнти на встановлення групи інвалідності безстроково?

На жаль, законодавством не передбачено збереження статусу «особи з інвалідністю» для пацієнтів з онкологічним захворюванням у стані ремісії. Ви будете користуватися цим статусом на строк, наданий Вам органами МСЕК. Як правило, групу інвалідності дають на 1-3 роки.

Відповідно до Інструкції «Про встановлення групи інвалідності», Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності безстроково група інвалідності встановлюється:

- за наявності злоякісного новоутворення, у т.ч. лімфоїдної, кровотворної і споріднених з ними тканин (з метастазами, рецидивами, за наявності тяжкого стану з вираженими проявами інтоксикації, кахексії і розпадом пухлини);
- інвалідам, у яких строк переогляду настає після досягнення пенсійного віку, визначеного ст.26 Закону України «Про загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування» (для чоловіків після досягнення 60 років, для жінок – 55 років).

2. Що робити, якщо у мене вже є інвалідність? Чи можу я мати дві інвалідності? Або мати право на збільшення розміру своєї пенсії по інвалідності?

Відповідно до абзацу 2 п.26 Положення «Про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року №1317, причинами інвалідності можуть бути:

1. загальне захворювання;
2. інвалідність з дитинства;
3. нещасний випадок на виробництві;
4. професійне захворювання;
- 5. Поранення, контузії, каліцтва, захворювання:**
  - a. одержані під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби чи пов'язані з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, що визнані такими згідно з законодавством, в районі воєнних дій на прифронтових залізницях, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Великої Вітчизняної війни або за участю у бойових діях у мирний час;
  - b. одержані в неповнолітньому віці внаслідок воєнних дій громадянських і Великої Вітчизняної воєн та в повоєнний період;
  - c. пов'язані з участю у бойових діях та перебуванням на території інших держав;
  - d. пов'язані з виконанням службових обов'язків, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, ядерних аварій, ядерних випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, іншим ураженням ядерними матеріалами
  - e. одержані внаслідок політичних репресій
  - f. пов'язані з виконанням обов'язків військової служби або службових обов'язків з охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій.
  - g. одержані під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (у Революції Гідності)
  - h. поранення, контузії, каліцтва, одержані під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення
- 6. Захворювання:**
  - a. отримані під час проходження військової служби чи служби в органах внутрішніх справ, державної безпеки, інших військових формуваннях;
  - b. пов'язані з впливом радіоактивного опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- с. одержані в період проходження військової служби і служби в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, органах і підрозділах цивільного захисту, Держспецзв'язку.

При підвищенні груп інвалідності внаслідок загального захворювання, нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання, поранення, контузії, каліцтва та іншого захворювання, в разі виникнення важчого загального захворювання **причина інвалідності встановлюється на вибір хворого.**

Якщо однією з причин інвалідності є інвалідність з дитинства, МСЕК у висновку про огляд вказує дві причини інвалідності.

Збільшення розміру вже існуючої пенсії по інвалідності у зв'язку з наявністю ще однієї причини для встановлення групи законодавством не передбачено. Однак, цілком можливе збільшення розміру пенсії при підвищенні груп інвалідності за наявності для цього підстав.

3. Яка різниця між групами інвалідності? На отримання якої групи я можу претендувати, якщо я вже пройшов курс необхідного лікування, але мій фізичний стан ще не дозволяє мені повернутися до звичного робочого графіку?

Група інвалідності встановлюється в залежності від ступеня та обсягу втрати здоров'я і потребі в постійному догляді (допомозі, піклуванні). Визначення групи інвалідності належить до компетенції органів МСЕК та визначається на підставі відповідних медичних висновків і огляду особи. Органи МСЕК мають дати об'єктивного висновку щодо Вашого фізичного стану та можливості відновлення і продовження звичного способу життя. На підставі цих висновків МСЕК і встановить Вам відповідну групу інвалідності.

4. Я категорично незгодна з рішенням МСЕК. Як мені захистити свої права?

У випадку незгоди з рішенням МСЕК, Ви маєте право на його оскарження за наявності для цього підстав, **до МОЗ або до суду.** Таке Ваше право чітко регламентоване п.п. 24, 25 положенням «Про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності» та ч.2 ст. 6 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

5. Чи маю я право на збільшення розміру пенсії по інвалідності у випадку, якщо я вже отримую пенсію за віком?

Законодавством України не передбачено можливість збільшення розміру виплат пенсії за віком у зв'язку з встановленням інвалідності. Більше того, у випадку оформлення інвалідності, Ви маєте пам'ятати про те, що відповідно до ч.1 ст. 10 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» **ви можете обрати лише один із видів пенсійних виплат: або пенсію за віком, або пенсію у зв'язку з інвалідністю.**

6. До компетенції якого органу належить питання виплати пенсії у зв'язку з інвалідністю особам, що мають страховий стаж? Який орган її виплачує за відсутності страхового стажу?

Особі з інвалідністю, яка має необхідний страховий стаж, виплачується пенсія по інвалідності територіальним відділенням Пенсійного фонду за місцем її реєстрації. Особі, яка на день встановлення інвалідності відповідного страхового стажу не має, відповідно до норм Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію та особам з інвалідністю» - територіальним відділенням Управління праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації такої особи.

7. Який розмір пенсії по інвалідності передбачено законом для інваліда II групи за наявності відповідного страхового стажу? Чи може бути цей розмір зменшено, якщо я продовжуватиму працювати та отримувати заробітну плату?

Розмір пенсії за наявності у Вас необхідного страхового стажу визначається у порядку норм Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року, а у разі його відсутності, - розмір державної соціальної допомоги на підставі Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 року.

Відтак, обов'язковою умовою призначення пенсії по інвалідності на підставі Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» є наявність страхового стажу, визначеного ч.2 ст. 32 цього Закону.

Для прикладу, для осіб з інвалідністю II та III групи від 24 до 26 років включно, необхідною умовою для призначення пенсії у зв'язку з інвалідністю є наявність дворічного страхового стажу; від 27 років до досягнення особою 28 років включно – 3-х років.

Розмір пенсії у зв'язку з інвалідністю залежить від розміру пенсії за віком (для інвалідів II групи - 90% пенсії за віком; III групи – 50 % пенсії за віком), яка розраховується у порядку ст.ст. 27, 28 Закону, відповідно до наступної формули:

$P = Z_p \times K_s$, де

Z_p – заробітна плата, що визначається у порядку ст.40 Закону*

K_s – коефіцієнт страхового стажу, визначений відповідно до ст. 25 Закону.

*Слід зазначити, що за умовами ч. 1 ст. 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», починаючи з 1 липня 2000 року, для обчислення пенсії за віком може враховуватися заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу, тривалість якого складає **не менше 60 місяців**. У випадку, якщо тривалість страхового стажу менша 60 місяців (починаючи з липня 2000 року) - за бажанням пенсіонера, за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами -

враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд по 30 червня 2001 року незалежно від перерв.

В інших випадках, якщо страховий стаж менший за 60 місяців або 60 календарних місяців (за дотримання умов ст.40), враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 страхового стажу, а у жінок – 30 років встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність (з 01.01.2018 року: 1383 грн.; з 01.07.2018 року:1435 грн.; з 01.12.2018: 1497 грн.).

Максимальний розмір пенсії за віком не може перевищувати 10 прожиткових мінімумів установлених для осіб, що втратили працездатність: (з 01.01.2018 року: 13830 (1383*10); з 01.07.2018 року: 14350 грн.; з 01.12.2018 року:14970 грн.).

Для прикладу надаю наступний розрахунок пенсії за віком відповідно до нових правил (з 01.01.2018року) :

Розмір середньої заробітної плати в Україні на сьогодні становить 3 764 грн. 40 коп.

1) Якщо ви отримуєте середню заробітну плату в розмірі 6000 грн. за наявності 25 років страхового стажу розмір вашої пенсії обчислюється таким чином:

6000 грн. :3764, 4 грн. =1,59 (ваш індивідуальний коефіцієнт заробітної плати);

25 (кількість років страхового стажу):100 =0,25;

коефіцієнт страхового стажу, визначений ст. 25 Закону - 1%;

3764, 4 *1,59*0,25*1 =1496, 35 ;

Таким чином розмір вашої пенсії за віком становить:1500 грн.

2)За наявності страхового стажу в розмірі 35 років та заробітної плати 6000 грн.:

Ваш індивідуальний коефіцієнт заробітної плати залишається так само в розмірі 1,59 (6000 грн. :3764, 4 грн.)

3764,4*1,59*0,35*1=2094, 88 грн.

Розмір пенсії за віком становить: 2095 грн.

3)За наявності страхового стажу в розмірі 40 років та заробітної плати - 4.000 грн.:

індивідуальний коефіцієнт заробітної плати: 4000 :3764,4 =0,94;

розмір пенсії за віком:3764,4*0,94*0,40*1 =1415, 26 грн.

Розмір пенсії за віком становить:1416 грн.

Оскільки для інвалідів II групи розмір пенсії по інвалідності становить 90% пенсії за віком, то у першому випадку розмір пенсії по інвалідності становить:1350 грн., у другому - 1886 грн., у третьому - 1416 грн.

Згідно з п.4 Прикінцевих та Перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсії» від 03.10.2017 року, розмір пенсії та державної соціальної допомоги особам з інвалідністю не може бути меншим за встановлений законом розмір прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність,

Згідно з Законом України «Про державний бюджет на 2018 рік» з 1 липня 2018 року розмір прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність зростає з 1373 грн. до 1435 грн. Відповідно у першому та третьому прикладах особи (за наявності пенсії за віком у розмірі 1500 грн. та 1416 грн.) матимуть право на пенсію по інвалідності в розмірі не меншому, ніж 1435 грн.

8. На який розмір соціальної допомоги можуть претендувати особи, які не мають страхового стажу?

Ви можете претендувати на державну соціальну допомогу на підставі ст. 6 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію, та особам з інвалідністю» залежно від групи інвалідності, виходячи з розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність: для I групи інвалідності 100 % розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; для II групи – 80 %; III групи – 60 %.

Розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначається Законом України «Про державний бюджет України на 2018 рік», і становить з 1 січня 2018 року: 1373 грн.; з 1 липня 2018 року - 1435 грн.; з 1 грудня - 1497 грн.

Виходячи з положень ст. 6 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію, та особам з інвалідністю», Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік», розмір соціальної допомоги для осіб з інвалідністю з **01.01.2018 року** для I групи становить: 1373 грн., II групи – 1098 грн., III – 824 грн;

з **01.07.2018 року** для I групи – **1435 грн.**, для II групи – 1148 грн., для III групи – 861 грн.;

з **01.12.2018 року** для I групи – **1497 грн.**, для II групи – 1198 грн., для III групи – 898 грн.

Однак, не слід забувати про те, що відповідно до п. 3 «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України від 3 жовтня 2017 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення розміру пенсії», розмір державної соціальної допомоги для осіб з інвалідністю, які отримують таку допомогу на підставі Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають право на пенсію, та інвалідам», **перераховується з 1 жовтня, та визначається, виходячи з розміру прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, що втратили працездатність станом на 1 грудня 2017 року відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік», збільшеного на 79 грн.**

Пенсії та державна соціальна допомога особам з інвалідністю, та особам, які не мають право на пенсію, перерахована з 1 жовтня 2017 року, не

може бути меншою за розмір прожиткового мінімуму, встановленого станом на 1 грудня 2017 року, **а у разі збільшення розміру з 1 грудня 2017 року – не меншою, ніж установлений законом** (п.4 Прикінцевих та перехідних положень Закону).

Відтак, на підставі п.3 Прикінцевих та Перехідних положень Закону розмір державної соціальної допомоги з 1 жовтня підлягає перерахунку і становить: 1373 грн. (прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність станом на 01.12.2017 року) +79 грн. = **1452 грн.**

Відповідно до п. 4 Перехідних та Прикінцевих положень Закону **пенсія та державна соціальна допомога у будь-якому випадку не можуть бути меншими за 1373 грн;**

З 01.07.2018 року за умовами п.4 Перехідних та Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення розміру пенсії» пенсія та державна соціальна допомога особам з інвалідністю **не може бути меншою за 1435 грн.; з 01.12.2018 року - 1497 грн.**

9. Чи можу я отримувати пенсію по інвалідності у розмірі пенсії за віком?

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсію по інвалідності у розмірі пенсії за віком отримують непрацюючі особи з інвалідністю II та III груп за їх вибором за наявності у їх сукупності таких умов:

непрацюючі особи з інвалідністю II групи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ за умови встановлення інвалідності до певного (визначеного Законом) строку вперше; ✓ за наявності страхового стажу, визначеного абз.2 ч.2 ст.33 Закону.
непрацюючі особи з інвалідністю II та III групи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ за умови встановлення інвалідності після досягнення загальноновстановленого пенсійного віку; ✓ за наявності страхового стажу для жінок 30 років, чоловіків – 35 років у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

10. Який порядок отримання передбачених законом реабілітаційних послуг та які документи необхідні для їх отримання?

Вичерпну відповідь на дане питання Ви можете отримати безпосередньо ознайомившись з «Порядком надання особам з інвалідністю і дітям віком до 2 років, які належать до групи ризику щодо отримання

інвалідності, реабілітаційних послуг», затвердженим постановою Кабінету міністрів України від 31 січня 2007 року №80.

Для отримання реабілітаційних послуг в реабілітаційній установі державної або комунальної власності на підставі п.3 Порядку особі з інвалідністю або її законному представнику необхідно письмово звернутися за місцем проживання до **структурного підрозділу з питань соціального захисту населення** районної державної адміністрації, виконкому ради або ради територіальної громади (місцевого органу).

До свого звернення необхідно додати наступні документи:

- заяву про надання реабілітаційних послуг*
- довідку МСЕК про встановлення інвалідності;
- індивідуальну програму реабілітації, видану МСЕК;
- паспорт або документ, що посвідчує особу;
- ідентифікаційний код;

Для осіб, які потребують професійної реабілітації до вищеперерахованих документів додатково надають:

- документ про освіту;
- медичну довідку (висновок);
- рекомендації територіального органу служби зайнятості за результатами наданих професійних послуг, у т.ч. вибору професії із зазначенням її актуальності на ринку праці.

Місцевий орган протягом 3-х робочих днів надсилає реабілітаційній установі направлення особи з інвалідністю на реабілітацію разом з копіями документів.

Реабілітаційні послуги, передбачені Державною типовою програмою реабілітації осіб з інвалідністю, затвердженою Постановою Кабінету міністрів України від 8 грудня 2006 року №1686, надаються безкоштовно.

*Форма такої заява затверджена Наказом №825 від 28.07.2016 року Міністерством соціальної політики України, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 11 серпня 2016 року №1121/2925.